

UDK: 619:638.15

ASALARILAR ASPERGILLIOZI VA SALMANELLIOZINI TARQALISH DINAMIKASINI O'RGANISH

Kurbanov F.I. – v.f.f.d. (PhD) ilmiy rahbar.,

Mamarasulova D. – magistrant

Erbo'tayev Sh.X. – assistent

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti

Annotatsiya; Ushbu maqolada asalarilarning aspergillioz kasalligining asalarichilik xo'jaliklarida va asalari oilalarida tarqalish dinamikasi hamda aralash holda boshqa kasallik (parazitlar) qo'zg'atuvchilari bilan zararlanish holatlari, olib borilgan tadqiqotlar natijalari bayon etilgan.

Kalit so'zlar : *propolis, asalari mumi, asalari zahari, ona ari, ishchi asalarilar, asalari uyasi, aspergillioz, sallmonelyoz, nozematoz, varratoz.*

Mavzuning dolzarbligi. Asalari oilasining rivojlanishiga asosan varratoz, akarapidoz, amerika va yevropa chirish, nozematoz, askosferoz kasalliklari va pestisidlar bilan zaharlanish va boshqa bir necha xil infeksiyon va invazion kasalliklar halal beradi. Varratoz kasalligi asalarilarning eng xavfli kasalligi bo'lib, kanalar ishchi, erkak va yosh asalari nasli tanasida parazitlik qilib yashaydi. Agar yil davomida varratozga qarshi kurashilmasa, asalari oilasi nobud bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, har xil asalarixo'r qushlar ham asalarilarga jiddiy zarar yetkazishi mumkin.

Asalari kasalliklarining oldini olishning asosiy yo'llaridan biri – baquvvat oilalarni saqlash, zooveterinariya qoidalariga asosan har yili asalari oilalarini veterinariya vrachi ko'rigidan o'tkazish va asalarilarga bahorda antibiotik dorilar qo'shilgan qo'shimcha oziqalar berishdir.

Adabiyot ma'lumotlari tahlili. Asalarilardagi ko'pgina kasalliklar deyarli bir xil belgiga ega. Shuning uchun ham faqat mutaxassislargina kasallikni aniqlay olishlari va unga qarshi muvaffaqiyatli davolash tadbirlarini qo'llashlari mumkin. Kasallikning dastlabki belgilari paydo bo'lishi bilanoq, asalarilardan namuna olib, yaqin oradagi veterinariya laboratoriyalariga murojaat qilish maqsadga muvofiqdir.

Asalarilar har xil kasalliklar bilan kasallanishi mumkin. Ular infeksiyon, invazion va yuqumsiz kasalliklarga bo'linadi.

Infeksiyon kasalliklarning qo'zg'atuvchisi kelib chiqishi o'simlikda bo'lgan bakteriya, virus va zamburug'lardir.

Invazion kasalliklarning qo'zg'atuvchilari bir xujayrali, ko'p xujayrali parazit hayvonlardir.

Yuqumsiz kasalliklar asalari oilasining xayoti uchun kerak bo'lgan sharoitlarning buzulishi natijasida kelib chiqadi, agarda bu sharoitlar tiklansa kasallik yo'q bo'lib ketadi. Asalari oilalarini sog'aytirish uchun kasallikni o'z vaqtida aniqlab, unga qarshi kurashda davolash, sanitariya va profilaktika tadbirlarining to'liq majmuasini qo'llash kerak.

Tadqiqotlar joyi, obyekti va uslubiyatlari. Samarqand viloyati Payariq tumanida joylashgan asalarichilik xo'jaligidagi asalarilarning aspergillyoz kasalligini kelib chiqishi klinik belgilari etiologiyasi va oldini olish chora tadbirlari o'rganiladi.

Asalarilarda aspergillyoz kasalligini aniqlashda laboratoriya usulda foydalanib tekshirish. Xo'jalikdagi asalarilarni klinik tekshirish usullari orqali umumiy holat, lichinkalar harakatlanishi, rangi, qutilardagi holat, lichinkalarni tekshirish, katta va yoshlarining rangi, uchish holati, tana ustki va ostki tomonlari rangi, yorib ko'rilgan asalarilarning bo'g'imlari orasida zamburug' mitselliylarini mikroskopik tekshiruvdan o'tkazish. Zamburug' giflarini va sporalarini toppish uchun agarli ozuqa muhitlariga ekib o'stirib aniqlanadi. Inson salomatligi uchun xavf tug'dirganligi sababli sanitariya qoidalariga qat'iy amal qilinadi.

Olingan natijalarning tahlili Jizzax viloyatidagi zararlangan asalari xo'jaligida tekshiruv o'tkazilganda 45 uyaning 17 uyasida salmanillioz, 5 uyasidan aspergillioz, salmanillioz kasallik qo'zg'atuvchilari bilan zararlanganligi aniqlandi. Samarqand viloyatidagi zararlangan asalari xo'jaligida tekshiruv o'tkazilganda 25 uyaning 14 tasi yani 56 % i zararlangan bo'lib shundan 8 uyasida salmanillioz, 6 uyasidan salmanillioz, aspergillioz kasallik qo'zg'atuvchilari bilan zararlanganligi aniqlandi.

Tadqiqotlarimizning ikkinchi qismida asalarilarda uchraydigan infeksiyon kasalliklarini tarqalishini Samarqand viloyatidagi ayrim asalarichilik xo'jaliklarida aniqlash va ushbu kasalliklarini oldini olish chora tadbirlarini ishlab chiqishdan iborat edi.

Asalarilarni aspergillioz kasalligi bilan zararlanish darajasini tekshirish natijalari

Jadval № 1.

Asalari turlari	Tekshirilgan uyalar soni	Shundan		Topilgan ligulidlar	
		Zararlana n	%	Shu jumladan	
				salmanillioz	aspergillioz
Jizzax	45	22	49	17	5
Samarqand	25	14	56	8	6
JAMI	70	36	51,4	25	11

Shunday qilib, olib borilgan tekshiruvlarimizda asalarilarning salmanillioz, aspergillioz bilan zararlanish darajasi o'rtacha 37,1%-ni tashkil qildi. Respublikamizda asalarilarning infeksiyon kasalliklarini yil sayin o'sib borishi, bizningcha, ekologiyaning keskin o'zgarib borishi, namgarchilikning oshishi, noto'g'ri va sifatsiz oziqlantirilishi natijasida kasallik yil sayin o'sib bormoqda.

Olib borilgan tadqiqotlar natijasida quyidagi xulosalarga keldik:

1. Samarqand viloyatida asalarilarning 56 foizi salmanillioz, aspergillioz kasalligi bilan zararlangan. Ayniqsa Jizzax viloyatidagi xo'jaliklardan keltirilgan asalarilarni zararlanishi ancha yuqori.

2. Topilgan qo'zg'atuvchilar ichida yetakchi o'rinni salmanillioz kasalligi tashkil qildi, ularning ulushi 44% ni tashkil etdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Haqberdiyev, P. S., Qurbonov, F. I., & Qarshiyeva, B. (2018). Baliq va asalari kasalliklari. *O'quv uslubiy qo'llanma. Samarqand*, 4, 101-105.
2. Muhammadiyev, Z. N., & Qurbonov, F. I. (2022). Самарқанд Сунъий Сув Ҳавзаларида Яшовчи Карпсимон Балиқларнинг Гельминтофаунаси Ва Уларнинг Экологик Хусусиятлари. *Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences*, 1(1), 18-22.
3. Kurbanov, F. E. (2022). Baliqlar Saprolegniozining Epizootologiyasi Va Qarshi Kurash Chora-Tadbirlari. *Educational Research in Universal Sciences*, 1(7), 152-158.
4. Sh, A. A., Babamuratova, N. B., & Qurbonov, F. I. (2022). Baliqlarda Xilodinillioz, Trixodinioz, Krasnuxaning Aralash Oqimda Kechishi. *Agrobiotexnologiya Va Veterinariya Tibbiyoti Ilmiy Jurnali*, 45-48.
5. Yunusov, K., Kurbanov, F., Yuldashev, X., Asomiddinov, U., & Xolova, U. (2024). Diagnosis of saprolegniosis and protozoa of fish and veterinary and sanitary assessment of their meat (Uzbekistan). In *BIO Web of Conferences* (Vol. 95, p. 01024). EDP Sciences.
6. Сатторов, Д., Курбанов, Ф., & Салимов, И. (2022). Грибные заболевания рыб. Сапролегниоз. *Перспективы развития ветеринарной науки и её роль в обеспечении пищевой безопасности*, 1(2), 137-141.
7. Сатторов, Д., Курбанов, Ф., & Салимов, И. (2022). Baliqlarning zamburug „li kasalliklari. *Saprolegnioz. Perspektivy razvitiya veterinarnoy nauki i ee rol' v obespechenii pishchevoy bezopasnosti*, 1(2), 137-141.
8. Sattorov, J. M., & Sh, A. A. (2022). Baliqchilik Xo'jaliklarida Saprolegnioz Kasalligining Tarqalish Yo'llari Va Profilaktikasi. *Agrobiotexnologiya Va Veterinariya Tibbiyoti Ilmiy Jurnali*, 377-381.
9. Ilhomovna, K. F. E. K. M., & Ziyodulloevich, K. Z. (2023). Development of non-infectious bronchonecrosis in fish. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, 10(12), 465-468.
10. Ilhomovna, K. F. E. K. M., & Ziyodulloevich, M. O. I. K. Z. (2023). Prevention of fish asphyxia measures. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, 10(12), 469-472.
11. Курбанов, Ф. И., Саттаров, Д. М., & Хушназарова, М. И. (2023). Меры лечения Сапролегниозам и Триходинозом. *AGROBIOTEKNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI*, 2(4), 40-45.
12. Enatillayevich, K. F., Madaminovich, S. J., & Sheraliyevich, S. D. (2023). BALIQLAR SAPROLEGNIOZIGA QARSHI KURASH TADBIRLARI. *AGROBIOTEKNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI*, 2(4), 14-20.
13. Enatillayevich, K. F., Madaminovich, S. J., & Ilhomovna, X. M. (2023). BALIQLARDA TRIXODINOZINING DAVOLASH USULLARI VA OLDINI OLIISH CHORALARI. *AGROBIOTEKNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI*, 2(4), 21-27.
14. Курбанов, Ф., Хушназарова, М., & Саттаров, Д. (2023). Методы лечения и профилактики триходиноза рыб меры. *in Library*, 4(4), 21-26.

15. Kurbanov, F. I., Kubaev, Z., Mamarasulova, D., Khushnazarova, M., & Ollaberganova, R. (2024). MEASURES TO PREVENT THE SPREAD AND PREVENTION OF NON-INFECTIOUS BRONCHIONECROSIS OF FISH. *Western European Journal of Modern Experiments and Scientific Methods*, 2(4), 14-20.
16. Yunusov, K., Kurbanov, F., Yuldashev, X., Achilov, O., & Ergashev, N. (2024). Measures to prevent the spread of non-infected bronchionecrosis, protozoan and lerniosis in fish. In *BIO Web of Conferences* (Vol. 118, p. 01002). EDP Sciences.
17. Rasulov, U. I., Asomiddinov, U. M., & Kurbanov, F. I. (2024). BALIQLARNING SAPRALIGNIOZIDA GO 'SHTINING VETERINARIYA SANITARIYA EKSPERTIZASI. *Yangi O'zbekiston ustozlari*, 2(29), 212-216.
18. Yunusov, X. B., Kurbanov, F. I., & Xushnazarova, M. I. (2024). SAMARQAND VILOYATI SUV HAVZALARIDA KARPSIMON BALIQLAR SAPROLIGNIOZ VA PROTOZOOZINING TARQALISHIGA TA'SIR QILUVCHI SUVNING BIOEKOLOGIK OMILLARI. *Yangi O'zbekiston ustozlari*, 2(29), 314-320.
19. ENATILLAYEVICH, K. (2023). BALIQLAR QONINING SOLISHTIRMA KO'RSATKICHLARINI ANIQLASH USULLARI. *Veterinariya meditsinasi jurnali Maxsus son*.
20. ENATILLAYEVICH, K. (2023). BALIQCHILIK SOHASIDAGI MUAMMOLAR VA ULARNING SAMARALI YECHIMI. *Veterinariya meditsinasi Maxsus son*.
21. ENATILLAYEVICH, K. (2023). BALIQLAR SESTODOZLARINI TARQALISH MONITORINGI. *Veterinariya meditsinasi jurnali Maxsus son*.
22. ENATILLAYEVICH, K. (2023). BALIQLARNING OZ UQALARDAN ZAHARLANISHLARINI DIAGNOSTIKA QILISH. *Veterinariya meditsinasi jurnali Maxsus son*.
23. ENATILLAYEVICH, K. (2023). BALIQLARNING ASFIKSIYASINI OLDINI OLISH. *Veterinariya meditsinasi jurnali Maxsus son*.
24. ENATILLAYEVICH, K. (2023). SUN'IY SUV HAVZALARIDA BALIQLAR LERNIOZINI DAVOLASHDA QO'LLANILGAN PREPARATLAR. *Veterinariya meditsinasi jurnali Maxsus son*.
25. ENATILLAYEVICH, K. (2023). BALIQLARNING OZUQALARDAN ZAHARLANISHLARINI DIAGNOSTIKASI VA OLDINI OLISH CHORATADBIRLARI. *Veterinariya meditsinasi Maxsus son*.
26. ENATILLAYEVICH, K. (2023). BALIQCHILIK SOHASIDAGI MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMI. *Veterinariya meditsinasi jurnali Maxsus son*.
27. ENATILLAYEVICH, K. (2023). KARP BALIQLARIDA SAPROLEGNIOZ VA TRIXODINOZNI DAVOLASH. *Veterinariya meditsinasi jurnali Maxsus son*.
28. ENATILLAYEVICH, K. (2023). YUQUMSIZ BRONXIONEKROZNING BALIQLARDA RIVOJLANISH SABABLARINI ANIQLASH. *Veterinariya meditsinasi jurnali Maxsus son*.